

DIEPGANG

een kroniek van drie dorpen langs het Reitdiep

Een uitgave van de Historische Kring Ubbega
Adorp • Sauwerd • Wetsinge

een tijdbalk in de sloot
de verhuizing van een herengestoelte
perceel "het oude kerkje"
Rijksmonument Hecticum

jaargang 8, nummer 23, september 2020

Redactioneel

Opnieuw een extra dikke editie! Lezingen gaan niet door, de Covid-19 pandemie laat weinig andere mogelijkheden voor activiteit toe dan veilig achter de laptop zoeken naar en schrijven van interessante artikelen. En dat is weer gelukt: Ben Westerink doet verslag van een zoektocht naar de ontstaansgeschiedenis van ons landschap a.d.h. van het profiel van een vers gegraven slootkant. Freerk Veldman verhaalt van de verhuizing van het herengestoelte van het Wetsinger kerkje naar Haren. Dan een artikel over een merkwaardige perceelsnaam: *het oude kerkje* - we doen verslag van wat we te weten zijn gekomen. Als laatste een blik op een architectonisch juweeltje: *Hecticum*.

De coverfoto toont het perceel "het oude kerkje", direct onder het midden; de foto is van Mark Schuurman.

De Bult, een GROOT huis onder Adorp

In het vorige nummer van Diepgang hebben we een advertentietekst geplaatst uit 1797, vergezeld van een oproep om meer informatie. Hierop reageerde Klaas Bijsterveld met informatie uit de Groninger archieven én een oude kaart met de waarschijnlijke locatie. Een geweldige hulp bij de herontdekking van een boerderijplaats tussen Hekkumerweg en Wierumerschousterweg. In het volgende Diepgang-nummer méér!

Veldonderzoek Onstaborg 2020

Op maandag 29 juni jl. ging, na bijna drie maanden vertraging wegens het coronavirus, archeologisch veldonderzoek op de borgstee Onstaborg van start. Vrijwilligers, samen met Salisbury Archeologie BV, die de projectleiding had, gingen op zoek naar de bruggenhoofden van de twee bruggen die de Onstaborg ooit met het dorp verbonden. Een forse hijskraan zorgde voor een mooie sleuf even ten zuidwesten van de oude kerktoren van Sauwerd. Laag voor laag werd het voormalige borgterrein ter plaatse van de brug naar de kerk "afgepeld". Veel vondsten hier: keramiek (waaronder "terp-aardewerk" van vóór de jaartelling), kloostermoppen, glaswerk, dierenbotten, hout, pijpenkoppen, stenen "kogels", stukken leer, gietijzer (spijkers o.a.) en zelfs een metalen riemgesp - een metaaldetector spoorde veel op. Het opgravingsvlak werd in kaart gebracht en de vondsten geregistreerd. Deze werden in de loop van de dag in de Onstaheerd schoongewassen voor verder onderzoek.

Dinsdag was de bezoekdag: vertegenwoordigers van gemeente en provincie, de pers én schoolkinderen van de Meander. Veel aandacht dus voor onze lokale geschiedenis!

De dagen erna werd meer duidelijk. In het eerste zoekvlak werden nu op een diepte van pakweg een meter sporen aangetroffen: houten paalwerk en planken, mogelijk van een houten brug die hier heeft gelegen (een "hoogholtje"?). Nader onderzoek moet nog

plaatsvinden; zo zijn twee balken en een plank meegenomen voor later (dendrochronologisch?) onderzoek. De andere resten zijn afgedekt voor nader onderzoek, later. Ook een strook ten noordoosten van het Schathoes was intussen blootgelegd. Daar waren minder losse vondsten, maar vrij zeker werd daar het stenen bruggenhoofd van de hoofdtoegang gevonden.

Vrijdag waren alle onderzoeksvlakken weer opgevuld. Volgend jaar verder?!

Activiteiten HKU 2020

Gezien de onzekerheden rond het COVID-19 virus heeft het bestuur besloten ook de najaarslezing niet te laten doorgaan. Aannemelijk is dat de 1,5-meter regel ook in het najaar nog zal gelden, er nog geen vaccin zal zijn en dat daarmee het houden van een lezing in een drukbezette zaal niet verantwoord zal kunnen plaatsvinden. Als tegemoetkoming zal Diepgang dit jaar meer pagina's gaan tellen. Het bestuur denkt verder nog na over de mogelijkheden om in het najaar "buitenactiviteiten" te kunnen aanbieden. We hopen dat in 2021 weer de vertrouwde activiteiten zullen kunnen plaatsvinden.

380kV-leiding

De Raad van State heeft op 23 juni einduitspraak gedaan in het bezwaar van de Milieu Federatie Groningen, de koepel van organisaties en particulieren, tegen de bouw van de nieuwe 380 kV hoogspanningslijn Eemshaven-Vierverlaten. Het laatste waartegen is geprocedeerd was het Landschap Inpassingsplan. Dit plan was in april van dit jaar als enige onderdeel van het totale plan terug verwezen naar de opstellers, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat en Tennet, als zijnde onvoldoende onderbouwd. Daarop is in juni een nieuw, aangepast Plan ingediend, waarvan de Raad van State nu dus zegt: geen bezwaar. Dit is daarmee het einde van de jarenlange protesten en later de bezwaarprocedure bij de Raad van State. In het volgende nummer van Diepgang komen we hier uitgebreider op terug.

Een tijdbalk in de sloot

door Ben Westerink

Het kleilandschap van Groningen is in geologisch opzicht nog erg jong. Het werd in enkele duizenden jaren opgebouwd uit fijn sediment en zand dat vanuit de grote rivieren en de Noordzee werd aangevoerd. De bodem onder ons bestaat uit keurig gestapelde lagen zeelei met als basis wadzand; soms afgewisseld met schelpenbandjes of donkergekleurde lagen van plantenresten.

Soms krijgen we de kans om een blik te werpen in dit gelaagde landschap. Bij een wegverbreding, stadsuitbreiding of herverkaveling worden vaak metersdiepe sloten gegraven. Een vers gegraven sloot is dan een buitenkans. In het profiel van de sloot kunnen we dan haarscherp de lagen zien waaruit de kleibodem werd opgebouwd. Zo'n sloot is vaak diep genoeg om 2000 tot 3000 jaar terug te kunnen kijken in de tijd. De sloot is een tijdbalk. Als een streepjescode ligt de geschiedenis van het kleilandschap in de bodem opgeslagen. Zie Afbeelding 1. De kunst is om deze code te breken.

Afb. 1 Profiel van een kwelderwal in een sloot tussen Maarhuizen en Ranum. In de sloot zijn vele zandige bandjes zichtbaar. Perioden met flinke overstromingen wisselen af met rustige tijden. Ze omvatten ca 1000 jaar ontstaansgeschiedenis. De zandige basis van de kwelderwal onder in de sloot zal enkele eeuwen voor het begin van de jaartelling zijn gevormd.

Kwelderwallen en kwelderbekkens

Slootprofielen vertonen veel variatie. Grofweg kun je het kleigebied onderscheiden in kwelderwallen (de hoge zandige kleigronden die langs de zee kust en de getijdengeulen ontstonden) en kwelderbekkens (de lager gelegen reliëfarme zware kleigronden). Een kwelderwal is herkenbaar aan de gelaagde structuur

die door zandige bandjes worden veroorzaakt. Deze bandjes ontstaan doordat de zware zanddeeltjes als eerste bezinken en op de randen van de kwelders blijven liggen. Licht gekleurde zandige bandjes wisselen zich af met donkere kleiige banden. Elk zandig bandje werd veroorzaakt door een stormvloed. De kleurverschillen tussen de bandjes worden veroorzaakt doordat het vocht in de zware klei beter wordt vastgehouden dan in de lichte zandige klei. Afbeelding 1 is een voorbeeld van een aangesneden kwelderwal. Dit profiel kwam 3 jaar geleden tevoorschijn toen de rotonde bij Ranum werd aangelegd. De afzettingen in een kwelderbekken zijn gevormd door de fijnste slibdeeltjes die ver van de kust tot bezinking kwamen. Ze bestaan vaak uit dikke pakketten grijze zware klei.

Langs de noordrand van het kleigebied zijn de kwelderwallen jong en liggen ze dicht onder de oppervlakte. In de meer inlands gelegen sloten liggen de kwelderwallen dieper in de sloot. Vaak dateren deze uit het begin van de jaartelling of nog vroeger. Soms zien we onder de kwelderwal de basis van de kwelder, deze bestaat uit zandige sedimenten of puur wadzand, vaak gescheiden door schelpenbandjes. Zie afbeelding 2.

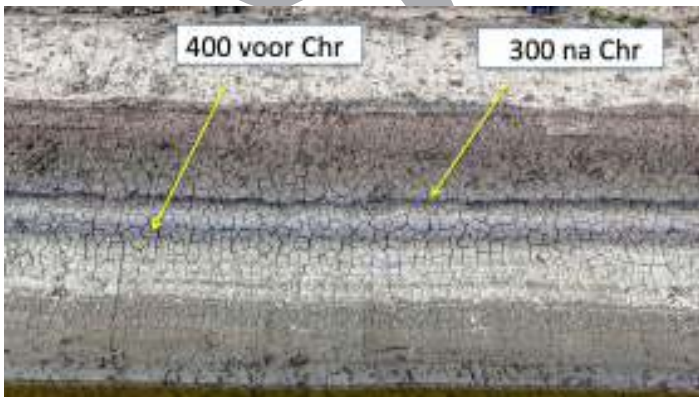
Afb. 2 Sloot langs de Hornsterweg ten noorden van Eenrum. Onder in de sloot zijn wadzanden en schelpenbanken zichtbaar

In de duizend jaar na de jaartelling zijn in het binnenland op veel plaatsen zware kleien afgezet. In onze omgeving was dat vaak knikklei. Dat is een brakwaterklei, een taaie kleisoort die vaak bruine vlekken en barsten vertoont. Deze klei ligt vaak hoog in het profiel

Hoe ijken we de tijdbalk in de sloot?

De kleibodem bevat vrijwel uitsluitend sediment dat vóór de bedijkingen is afgezet. Omdat de eerste zeedijken uit de 11e of 12e eeuw dateren, kunnen we de top

van de tijdbalk (het maaiveld) op ongeveer het jaar 1100 stellen. De afgelopen 20 eeuwen is de zeespiegel met ca 10-15 cm per eeuw gestegen. De opslibbing van het kleigebied heeft daarmee – tot aan de bedijking - gelijke tred gehouden. De bovenste 20-30 cm van het kleilandschap bestaat doorgaans uit de bouwvoor; hier is de geschiedenis uit weg geploegd. Twee tot drie eeuwen zijn hier dus verdwenen. De leesbaarheid in de sloot begint dus bij ca 800-900 na Chr. In de Noormantijd! Als we dezelfde opslibsnelheid aanhouden moet het begin van de jaartelling ca 100-150 cm onder het maaiveld liggen.

Afb. 3 Sloot op het Zernikecomplex ten noorden van de stad Groningen. Hier zijn twee venige bandjes zichtbaar die uit plantenresten bestaan. De bovenste band is plaatselijk vertrapt door koeienpoten. Boven de banden ligt een laag knikklei.

Soms zijn er meer aanknopingspunten om de tijdbalk te kunnen iken. Tussen Adorp en de stad zien we dikwijls één of twee donkere banden in het slootprofiel. De banden zijn vaak meerdere centimeters dik en bestaan uit venige klei en verteerde plantenresten die dateren uit een periode waarin het kwelderland langdurig niet of nauwelijks werd overslibd. Vorig jaar kwam op het Zerniketerrein – waar veel gegraven

wordt - een fraai slootprofiel met de twee zwarte banden te voorschijn. Zie afbeelding 3.

De ouderdom van de donkere banden is met de 14C methode onderzocht. De onderste wordt gedateerd omstreeks 500 voor Chr.; de bovenste band tijdens het einde van de Romeinse tijd (ca 300-400 na Chr.). Aan de hand van deze donkere banden kunnen we de tijdbalk in de sloot beter inschatten.

Een buitenkans doet zich voor als in het profiel van de sloot sporen van menselijke activiteit opduiken. Dat kan een overslibde wierde zijn, een verdwenen vuurplaats of een oude gegraven greppel die eeuwen later weer dichtslibde. Soms komen aardewerkscherven tevoorschijn, die zijn vaak scherp te dateren. Een tweetal voorbeelden.

Een overslibde nederzetting nabij boerderij Koekoek

Tijdens de verdubbeling van het spoorwegtracé Sauwerd-Groningen werden in 2001 langs de spoorbaan nieuwe sloten gegraven. Dat was een buitenkans om het bodemprofiel van het gebied van halverwege Sauwerd en Adorp tot aan het Van Starckenborghkanaal in zijn geheel te kunnen bekijken en fotograferen. In de slootwanden waren enkele geulen zichtbaar die in de vroege middeleeuwen door lagen knikklei werden overdekt en dichtgeslibd.

Driehonderd meter ten noorden van de Walfridusbrug nabij de boerderij Koekoek was in het slootprofiel een overslibde nederzetting zichtbaar. Het profiel bestond uit diverse ingegraven kuilen. Zie afbeelding 4.

In één van der kuilen bevond zich het geraamte van een rund. Ook de twee boven al genoemde zwarte banden waren aanwezig. De kuilen werden vanaf de bovenste zwarte laag dwars door de onderste zwarte laag gegraven. De scherven die in de slootwand tevoorschijn kwamen (afbeelding 5) lieten weinig twijfel over de datering van de nederzetting: begin jaartelling.

Afb. 4 Profiel van een nederzetting in een sloot langs de spoorlijn nabij boerderij Koekoek. De ingegraven kuilen zijn met een gele stippellijn aangegeven

Het is onduidelijk of deze nederzetting ooit werd opgehoogd. Het maaiveld ter plekke ligt niet hoger. De nederzetting was – zoals zovele terpen en wierden – omstreeks de 3e/4e eeuw na Chr. verlaten, raakte overslibd en verdween volkomen uit het landschap. De ca 50 cm dikke laag klei waarmee de nederzetting was overslibd, was niet verstoord.

Afb. 5 Scherven en locatie van de nederzetting nabij Koekoek

Akkerland bij Winsum

Een tweede voorbeeld van zo'n verrassende inkijk in het verleden deed zich een jaar geleden voor. Even ten westen van Winsum werden daar bij de aanleg van nieuwe sportvelden een aantal diepe sloten gegraven. De graafwerkzaamheden doorsneden de oostelijke oeverwal van de voormalige Hunze. Afbeelding 6 (op de volgende bladzijde) toont het profiel van een ca 3 meter diepe sloot. Ruim één meter onder het maaiveld was een zwarte laag zichtbaar. Deze laag bestond uit restanten houtskool. Het materiaal werd door Harm Jan Streurman met de 14C methode gedateerd en gaf een uitkomst van 50 voor Chr. - 52 na Chr. Door de datering van het laagje houtskool kan het slootprofiel goed in de tijd geplaatst worden.

In de sloot komt zo'n 3000-4000 jaar geschiedenis van Winsum te voorschijn. Onder in de sloot zien we donkere ongerijpte afzettingen (a). Deze zijn vermoedelijk 1000-2000 jaar voor Chr. gevormd toen de Hunze hier nog een brede monding vormde. In de lagen daarboven (b en c) wisselen lichte en zware kleien zich af. De lichte bandjes zijn zandig en duiden op stormvloeden. In deze periode moeten de oeverwallen van de Hunze zijn gevormd.

In laag d zien we de eerste sporen van menselijke activiteit. De zandige laagjes zijn hier vertrapt of omgewerkt. Op dit oppervlak hebben de wierdebewoners

blijkbaar vee geweid of akkerbouw bedreven. Deze laag werd afgedekt met enkele forse zandige stormbanden (laag e). De banden geven aan dat akkerbouw op deze locatie niet altijd succesvol zal zijn geweest. Vermoedelijk heeft men na een aantal stormvloeden besloten om drastische maatregelen te treffen. De volgende laag (b) bestaat namelijk uit een ca 50 cm dik pakket gestapelde kwelderzoden. Ook in de plaggen zijn de stormbanden zichtbaar, ze werden gestoken uit de onderliggende kweldebodem. De zoden liggen direct op het laagje houtskool zodat we mogen aannemen dat de ophoging rond het begin van de jaartelling heeft plaatsgevonden. De gestapelde laag is regelmatig begreppeld (niet op de foto) wat wijst op het gebruik als akkerland. Bewoningssporen zoals scherven of botmateriaal werden niet gevonden. Tussen de houtskool bevonden zich kleine brokjes ijzerslak. Kennelijk werd hier in het open veld ijzer gesmolten. De zodenstapel is overslibd door een laag zware klei die geleidelijk overgaat in de bouwvoor.

De aanleg van akkerland rond het begin van de jaartelling past goed in de bewoningsgeschiedenis van de terpen en wierden. In deze periode waren de kwelders dicht bevolkt en werd er op grote schaal akkerbouw bedreven om de vele monden te voeden. De bewoners hadden veel akkerland nodig. Vaak lagen deze akkers deels op of naast de wierde; ze worden dan als "valge" aangeduid. Het akkerland bij Winsum maakt echter geen deel uit van een valge. De dichtstbijzijnde wierde Bellingeweer ligt ca 500 m ten oosten van de sportvelden. Het slootprofiel maakt duidelijk dat de wierdebewoners ook ver buiten hun woonheuvel akkers hebben aangelegd. Als locatie koos men in dit geval de wat hoge, zandige en daardoor goed bewerkbare gronden van de oeverwal van de Hunze. Een flinke verhoging van het bouwland was blijkbaar op den duur toch nodig.

Sloten bij Groot Wetsinge

Terwijl ik dit artikel schrijf, worden er langs het fietspad tussen Groot Wetsinge en Schelligeheert een aantal nieuwe sloten gegraven. De sloten zijn bedoeld voor de verbetering van de N361 die hier de deze zomer wordt uitgevoerd.

Het dorp Groot Wetsinge is ooit ontstaan uit een drietal wierden die rond het begin van de jaartelling werden opgeworpen. Van deze drie wierden zijn Wetsinge en Schelligeheert gaaf bewaard gebleven maar de wierde waar ooit de borg "Nieuw Onsta" stond, is volledig afgegraven.

De locatie van de vers gegraven sloten is bijzonder. Ze liggen precies tussen de drie wierden en bieden een

Afb 6 Profiel van een sloot gegraven bij de nieuwe Winsumer sportvelden. Harm Jan Streurman wijst hier met een meetlat de laag houtskool aan

unieke kans voor een inkijkje in het verleden van Wetsinge. In de sloten kwamen veel interessante details te voorschijn. De oeverwal waarop de wierden zijn ontstaan was goed zichtbaar. De wal is doorsneden door een aantal geulen, een kuil en een waterput die uit zoden is opgebouwd. Tussen de geulen kwam een ca 6 meter brede getijdengeul te voorschijn die geleidelijk moet zijn dichtgeslibd. Deze geul kan een rol gespeeld hebben bij de ontstaansgeschiedenis van de drie wierden. De slootkanten zijn door archeologen onderzocht (waarbij ons lid Mans Schepers uit Adorp een coördinerende taak vervulde). Er konden aardewerscherven, botmateriaal en verkoolde gerstekorrels worden verzameld. Er zijn monsters genomen om de inhoud van de waterput en de geulen te onderzoeken.

In één van de volgende afleveringen van DIEPGANG hopen we de resultaten te kunnen presenteren.

Bovenstaande voorbeelden laten zien dat een vers gegraven sloot veel spannende geschiedenis kan bevatten. Mocht u ergens zo'n sloot ontdekken dan is een bericht aan ondergetekende (b.h.c.westerink@rug.nl) meer dan welkom.

Bronnen:

- Ben Westerink en Harm Jan Streurman: *Een sloot met geschiedenis*, in: Historisch Jaarboek Groningen, pag 150-152, 2019.
- Foto's: Ben Westerink

Van Wetsinge naar Haren. De verhuizing van een herengestoelte

door Freerk Veldman

In 1978 werd het Groninger Museum bij de Museumbrug na een verbouwing opnieuw geopend. Een tentoonstelling over het werk van de schrijnwerker-bouwmeester Allert Meijer (1654-1723) en de beeldhouwer Jan de Rijk (1661-1723) was onderdeel van de openingsgebeurtenissen. Een opzetstuk van een herenbank uit Wetsinge (afb.1), sinds jaren aanwezig in het depot van het museum, had daar een prominente plaats (1).

hij voor het beeldhouwwerk de beeldhouwer Jan de Rijk voorstelde.

Meijer en De Rijk

Het is opmerkelijk dat in deze periode zowel in Stad als Provincie zoveel opdrachten voor gestoelten werden gegeven, de één nog indrukwekkender dan de andere.

Afb. 1 Opzetstuk van de herenbank van Lambert Tjarda van Starckenborgh en Alegonda Maria Clant, vervaardigd voor de kerk van Wetsinge door Allert Meijer en Jan de Rijk. Collectie Groninger Museum, foto Heinz Aebi

Bij het samenstellen van de expositie en de catalogus ging dit stuk mij steeds meer intrigeren. Ook in de jaren daarna bleef ik een open oog houden voor de mogelijkheid om de herenbank waarvan het opzetstuk oorspronkelijk onderdeel was, terug te vinden. Zou deze in een andere kerk een plaats hebben gekregen?

Tjarda van Starckenborgh

Opdrachtgever voor de bank was, getuige de familiewapens op het opzetstuk, de bewoner van de Onstaborg bij Wetsinge, Lambert Tjarda van Starckenborgh, geboren op de borg Verhildersum te Leens. In 1695 had hij de Onstaborg bij Wetsinge gekocht en in 1701 was hij getrouwd met Alegonda Maria Clant van Hanckema van de Hanckemaborg bij Zuidhorn. Waarschijnlijk kort na zijn huwelijk heeft hij aan de schrijnwerker/-kistenmaker Allert Meijer uit Groningen opdracht gegeven om een ontwerp te maken voor een gestoelte in de kerk (afb. 2).

Meijer heeft zijn ontwerp met hem besproken waarbij

De opdrachtgevers waren het Stads- en Provinciaal bestuur en de borgbewoners in de Ommelanden. Bij deze opdrachten was het Allert Meijer die ontwerp en bouw, het kistenmakerswerk, deed en Jan de Rijk die het beeldhouwwerk uitvoerde. Dit alles uitgevoerd in eikenhout, zonder spint of quaet, zoals soms vermeld werd in het bestek.

Het gaat daarbij – naast de Wetsinger herenbank – om de volgende gestoelten: 1686, een gestoelte in de Academiekerk voor het provinciaal bestuur, 1694 een gestoelte voor de prins van Nassau, in dezelfde kerk, 1695 voor Carel Ferdinand van Inn en Kniphuysen in de kerk te Marum, 1697 voor het stadsbestuur in de Nieuwe Kerk, 1702 voor Lambert Tjarda van Starckenborgh in de kerk van Wetsinge, 1703 voor Unico Allard Alberda van Menkema in de kerk van Uithuizen, 1704 voor het stadsbestuur van Groningen in de kerk van Sappemeer, eveneens in 1704 voor de familie Lewe van Middelstum in de kerk aldaar, 1706 voor Onno Tamminga van Alberda van de Rensumaborg in de kerk van Uithuizer-

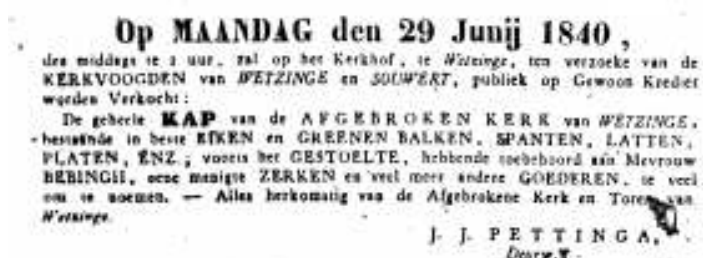

Afb. 2 De in 1840 afgebroken kerk van Wetsinge. Aquarel door Hindrik Klaassen de Maat, 1841. Collectie Groninger Museum, bruikleen van P.K. Lugtenborg, foto John Stoel

meeden, ongeveer in dezelfde tijd voor Willem Alberda van Dijksterhuis in de kerk van Pieterburen, 1709 voor de Drost in de kerk van Zuidbroek. Daarnaast zijn in dezelfde jaren nog herenbanken gemaakt waar óf Jan de Rijk, óf Allert Meijer bij betrokken was.

De weg naar Haren

Enkele jaren geleden deed ik onderzoek naar de preekstoel van de kerk van Haren en toen viel mij de gesneden versiering op de zijwangen van een van de banken op, duidelijk van de hand van Jan de Rijk. Opmeting van de bank leverde de goede maten voor het opzetstuk. De kerkenraadsnotulen vertelden over de plaatsing van de herenbank. Mijn zoektocht naar de herenbank die bij het opzetstuk van Wetsinge hoorde, was geëindigd in Haren. Vanaf dit eindpunt laat zich de gang van het meubel naar de Harener kerk reconstrueren.

Afb. 3 Advertentie in de Provinciale Groninger Courant van 26 juni 1840. Collectie Groninger Archieven

Na afbraak van de kerk van Wetsinge werden bouwmaterialen en onderdelen van het interieur publiekelijk te koop aangeboden. Een advertentie van 26 juni 1840 in de Provinciale Groninger Courant (afb. 3) vermeldt 'de geheele kap van de afgebroken kerk te Wetsinge, bestaande in beste eiken en greenen balken, spanten,

latten, platen, enz. voorts het gestoelte, hebbende toebehoord aan Mevrouw Bebingh, een menigte zerken en veel meer andere goederen.'(2)

Dit gestoelte raakte in het bezit van Rudolf de Sitter. De Sitter was luitenant kolonel b.d. en een zoon van Willem de Sitter, drost in Westerwolde, en Maria Alberdina de Drews. In 1832 trouwde hij in Rotterdam met Petronella Maria Elisabeth Beelaarts. In 1840 werd hij kerkvoogd in Haren en aan het eind van dat jaar president-kerkvoogd. Van 1841-1852 was hij burgemeester van Haren. Tot zijn dood was hij woonachtig op het landhuis Voorveld.

Als president-kerkvoogd stelde De Sitter op 18 december 1841 de kerkenraad voor enige zitplaatsen in de kerk (afb. 4) publiek te verkopen daarmee willende bevorderen de inwendige verfraaiing van de kerk. Tevens deed hij het voorstel om een ruimte in de noordwesthoek van het koor te verkopen. De koper werd verplicht om binnen zes maanden na de dag van verkoop in deze ruimte een gestoelte met twee banken te plaatsen waarvan een tekening aan de kerkvoogden moest worden vertoond. Op zondag 19 december werd dit voorstel in de kerk voorgelezen.

Afb. 4 De kerk van Haren, circa 1850-1860. De zadeldak-toren werd bij een restauratie vervangen door de huidige achtkantige spits. Collectie Groninger Archieven (1536_6811_15)

Op 21 december 1841 was de hoogste bieder op de ruimte in de noordwesthoek van het koor Rudolf de Sitter zelf, voor een som van 505 gulden. Het jaar erop werd het gestoelte geplaatst. Ook werden er nieuwe Bremer vloerstenen in het middenpad gelegd (3). De onderdelen van het gestoelte van Wetsinge, liggende in de schuur van de weem aldaar, waren geladen op een wagen naar Haren gebracht.

Wat Rudolf voor het meubel heeft betaald, is niet bekend. Hij kocht alleen het gestoelte, zonder het gebeeld-

houwde opzetstuk met het wapen Tjarda van Starkenborgh. De Sitter wilde niet op zondag in een gestoelte plaats nemen met een voor zijn familie niet relevant wapen. Een meubelmaker verhoogde het kale achter-schot en maakte een overhuiving boven de achterste bank. Met forse letters schreef hij daar, onzichtbaar vanuit de kerk, het jaartal 1842. De achterste bank werd bij die gelegenheid iets ingekort, te zien aan het afgekapte beeldhouwwerk.

Afb. 5 De herenbank van Rudolf de Sitter. Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, foto Jildo Tim Hof

Imposant

Nu de herenbank en het opzetstuk weer bijeen zijn gebracht – niet fysiek, maar wel in historisch verband – kan het gehele meubel hier beschreven worden.

Het imposante gestoelte bestond uit een gesloten blok waarbinnen twee achter elkaar geplaatste banken. De toegang was niet, zoals veelal, aan de zijkant maar rechts aan de voorzijde. De situatie in de kerk zal dit hebben vereist. Op het rugschot van de achterste bank stond het fors gebeeldhouwde opzetstuk als bekroning. In dit opzetstuk is het door twee klimmende leeuwen gehouden wapenschild met de wapens van de ouders van Lambert en Alegonda met in het midden het hartschild Onsta. Het geheel wordt omgeven door gesneden ranken van acanthusblad en afgedekt met een forse kroon. Ranken van hetzelfde acanthusblad zijn te zien op de zijwangen van de banken. In de banken lagen waarschijnlijk, zoals bij vele herenbanken, kussens en sprieten, spreien of dekens tegen de tocht. Een door-gaande stoof zorgde voor warme voeten in de winter.

Museum

Tot slot rest de vraag hoe het opzetstuk in het Groninger Museum belandde. Waarschijnlijk was het de toenmalige predikant van Wetsinge, Jan Keizer (1803-1886), die het gestoelte kort voor de afbraak van de kerk in 1840 liet demonteren en voorlopig opslaan in de schuur bij de weem.

Dominee Keizer was in 1826 getrouwd met Fenna Sara de Muinck (1806-1894) (4). Dit echtpaar ontfermde zich na de verkoop van de bank over het opzetstuk. Keizer werd na de afbraak van de kerk predikant in de nieuwe kerk in Klein-Wetsinge en zou pas op hoge leeftijd in 1882 met emeritaat gaan. Kort daarna vertrok het echtpaar, dat altijd in de oude weem van Groot Wetsinge was blijven wonen, naar de stad Groningen. Daar overleed Keizer in 1886, zijn weduwe in 1894.

Hun oudste zoon Anthony woonde als bierbrouwer in Winsum. Hij schonk in 1893, waarschijnlijk in overleg met zijn moeder, het opzetstuk aan het Museum van Oudheden in de stad Groningen. Het museum was indertijd nog in oprichting; in 1894 opende het zijn deuren in een nieuw gebouw aan de Praediniussingel. In dat jaar werden ook enkele monumentale zerken uit de kerk van Wetsinge verworven. Die waren na afbraak van het kerkgebouw altijd in situ blijven liggen. Bij het opruimen van de deels ingestorte grafkelder kwamen ze van onder het maaiveld tevoorschijn (5).

Bronnen en noten:

1. Freerk J.Veldman, *Allert Meijer schrijnwerker/stadsbouwmeester, Jan de Rijk, beeldhouwer*. Tentoonstellingscatalogus Groninger Museum (Groningen 1978), catalogusnummer 15, inventarisnummer 457.
2. Met mevrouw Bebingh wordt bedoeld Cornelia Theodora Cleveringa (1766-1856). Zij was gehuwd met Johannes Bebingh (1756-1826). De echtelieden waren de laatste bewoners van de Onstaborg, die in 1801 op afbraak werd verkocht.
3. GrA, 240/11, *notulenboek 1821-1850 hervormde gemeente Haren*.
4. Een van hun zoons werd evenals zijn vader predikant en noemde zich 'de Muinck Keizer'.
5. Zie hiervoor J.W. Boersma, *Het archeologisch-historisch onderzoek van de kerkstee van Groot Wetsinge*, Gronings Historisch Jaarboek 1997, 9 – 29; J.A. Feith, *Grafsteenen uit de voormalige kerk te Wetsinge*, Groningsche Volksalmanak 1909, 84-98.

Freerk J.Veldman was directeur-conservator van de borgen Menkemaborg en Verhildersum en heeft veel onderzoek gedaan naar Allert Meijer en Jan de Rijk. Voor aanvullende gegevens voor dit artikel dankt hij Martin Hillenga.

Dit artikel is overgenomen uit het tijdschrift Groninger Kerken, editie 37-2, april 2020.

Het oude kerkje

door Jan de Groot

Tijdens de inventarisatie van het archief Raangs eind 2017 kwamen we (Gerta Boonstra en Jan de Groot) op een ongedateerd kadastraal formulier met percelen in de buurt van Heksum de perceelnaam "het oude kerkje" tegen. Het perceel behoorde tot de bezittingen van Jakob Willems Schuiringa (1769-1853), een grote boer wonend op Heksum. Hij bewoonde de boerderij nu bekend als Heksumerweg 4. Op het formulier werden al zijn percelen aangegeven met, naast de kadastrale aanduidingen, de perceelnamen (zie afb. 1).

Afb. 1 Deel van de "Lijst van gebouwde en ongebouwde vaste of roerende goederen" van Jakob W. Schuiringa, onbekende datum

Eén naam trok onmiddellijk onze aandacht: dit perceel stond aangeduid als: "het oude kerkje". Zoekend naar de ligging van dit perceel bleek het zich iets ten noorden van de Heksumerweg te bevinden, midden in het veld. Het betrof een perceel aan de Eenster Tocht, grofweg halverwege Heksum en Sauwerd, kadastraal bekend als Adorp C 624 (zie afb. 2).

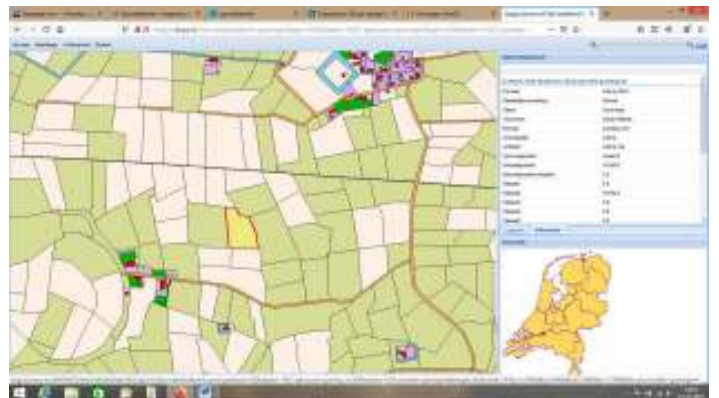
Wat weten we van dit perceel?

De naam zou natuurlijk kunnen wijzen op een perceel dat oorspronkelijk kerkengrond is geweest (of in de eerste helft van de 19e eeuw nog was), zoals de historica mevr. Wija Friso meent. Haar conclusie is simpel: de naam wil alleen maar zeggen dat dit stukje grond toebehoorde aan de kerk.

Maar in een artikel uit de *Almanak ter Bevordering van Kennis en Goede Smaak* uit 1841, waarin onderwijzer Rijkens uit Wehe over Heksum schrijft, lezen we:

"Even buiten Sauwerd ziet men rechtsaf het gehuchtje Heckum, ook wel Hecticum genoemd. Hier stond een kapel,

gelijksortig aan die, welke toen in de Schilgeham stond. Er heeft mede een soort van consistorie bestaan, waar de Prieesters of Priors van de kloosters Selwerd, Winsum en Aduard samen kwamen, handelende over kerkelijke belangen. Zij stond waarschijnlijk, waar heden de grote boerderij van J.W. Schuringa staat. Men vindt nog bij aanhoudendheid op Heckum overblijfselen van oud getimmerte".

Afb. 2 Kadasterkaart 1832, via <https://hisgis.nl/projecten-groningen/>; perceel C624 is roodomrand

We hebben de vraag over de achtergrond van deze perceelnaam ook voorgelegd aan mevr. Aaltje Miedema. Enigszins aarzelend – ze kon de bron van de volgende tekst niet terugvinden - verstreekte ze ons de volgende tekst:

Aantekeningen van Heksum.

Toen in die tijd de wegen bij herfst en winter haast onbegaanbaar waren, zullen de bewoners van Heksum en omgeving met elkaar een klein kerkje of kapel gebouwd hebben (op een stuk land dat nog heden de naam draagt van 't kerkje of kapel) dan hoefden ze zondags niet langs de slechte wegen naar Adorp of Sauwerd en waarschijnlijk predikte Elle Heckema in deze kapel.

[Opmerking redactie: hetzelfde citaat troffen we aan in de geschriften van Harm Frederik Bisschop uit Adorp. Maar waar hij deze tekst vandaan heeft, is ons helaas onbekend]

Dhr. Freerk Veldman verhaalde ooit van mevr. R.A. Luitjens-Dijkveld Stol die lang geleden ontdekt zou hebben dat er in Heksum een kerkje of kapelletje gestaan heeft. In dit kapelletje zouden de abten van de kloosters Selwerd, Aduard en Winsum elkaar voor overleg ontmoet kunnen hebben. Mevr. Luitjens is één van de auteurs van het boek "De Ommelander Borgen en Steenhuizen". Haar aantekeningen bevinden zich in de Groninger Archieven, maar zijn helaas niet toegankelijk voor derden op dit moment.

Freerk en Jan Anne Veldman, die zijn geboren en opgegroeid op een grote boerderij in Heksum (Heksummerweg 9), vermoeden dat de naam te maken kan hebben met het oude kerkenpad dat tussen Heksum en Sauwerd gelegen heeft, en waarlangs de kinderen van Heksum begin 20ste eeuw soms naar de school in Sauwerd liepen. Maar dit oude kerkenpad lijkt iets westelijker te lopen en komt niet langs het perceel C624.

We hebben het raadsel rond dit perceel vervolgens voorgelegd aan dhr. Paul Noomen, historicus verbonden aan de Fryske Akademy. Hij wijst al direct op ongerijmdheden in de tekst van Rijkens. Zo komt de plaats van het perceel "het oude kerkje" niet overeen met de door hem genoemde locatie, nl. "waar heden de grote boerderij van J.W. Schuiringa staat". Een parochie Heksum heeft nooit bestaan en daarnaast is het volgens hem ook zeer onwaarschijnlijk dat er - zomaar in het veld en zelfs niet aan een weg - een kapel heeft bestaan. En: een soort consistorie van de priors van Selwerd, Winsum en Aduard mag dan leuk bedacht zijn - Heksum ligt mooi tussen de drie kloosters in - maar zulke consistories zijn in de middeleeuwen niet bekend; voor overleg kwam men gewoon in één van de kloosters, in een kerk, of ook wel in een belangrijke kloosterboerderij (uithof) bijeen. Zo'n uithof was er echter niet in Heksum. Alleen de heerd Lutke Heksum was een pachtgoed van het klooster Aduard.

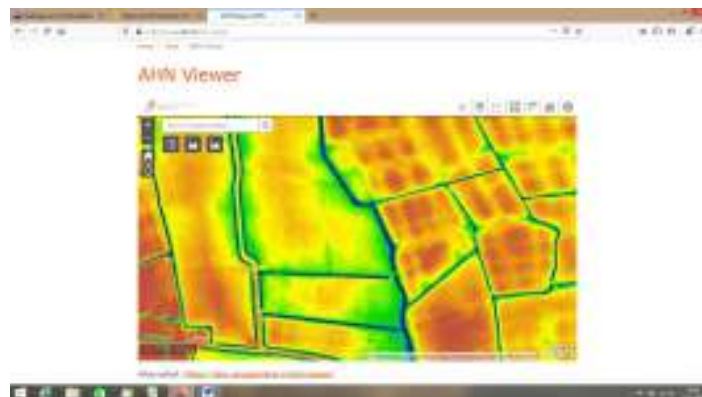
Het perceel

Het perceel C 624 was het laatst in bezit van dhr. Jan Anne Veldman en is nu van familie Huinder. De heer Veldman weet vrijwel alle (vaak eeuwenoude) veldnamen nog die behoren bij de percelen van de familieboerderij (meer daarover in een later artikel). Echter, deze benaming was hij nog niet eerder tegengekomen, maar het intrigeerde hem natuurlijk wél! Wat hij zich nog kan herinneren is dat de grond op dit perceel van slechte kwaliteit was.

Volgens Jan Anne is precies op perceel 624 een lichte verhoging in het landschap waarneembaar, volgens hem een overblijfsel van een oude meanderwal. De verhoging is ongeveer 50 cm. ten opzichte van het omringende landschap. Hij vertelt dat hij bij het ploegen van dit perceel "de ploeg een stuk makkelijker door de grond kreeg" dan in andere percelen. Blijkbaar was hier de grond toch wat zaveliger en dus luchtiger dan de vette klei van de Hunze-meander.

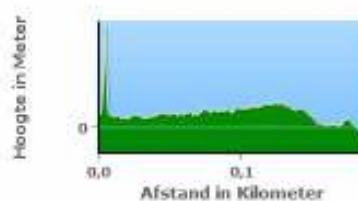
Dit opmerkelijke gegeven is wél op te zoeken: op de digitale hoogtekartaat van Nederland www.ahn.nl. Een prachtige bron van informatie over natuurlijke, maar ook kunstmatige hoogteverschillen in het landschap. De percelen ter plekke zijn ooit samengevoegd; moge-

lijk voor de laatste keer in de Ruilverkaveling Sauwerd van de afgelopen tientallen jaren. Zo is op onderstaande afbeelding (afb. 3) te zien dat perceel C 624 is samengevoegd met drie andere percelen, ten westen en ten noorden ervan. Gelukkig is de opmerkelijke knik naar het westen in het maar en dus in perceel C 624 gebleven.

Afb. 3 Hoogtekartaat (www.ahn.nl)

Op deze hoogtekartaat is deze verhoging niet te zien. Het perceel ligt aan de binnenbocht van de fossiele Hunze-meander; de ophoging in de buitenbocht is wel mooi te zien op de hoogtekartaat (hoe bruiner hoe hoger).

Afb. 4 Een dwarsdoorsnede van het perceel C624, op de hoogtekartaat (www.ahn.nl)

Conclusie

Inderdaad, een kapelletje of kerkje zo midden in het land, zonder ook maar een aanduiding van een weg er naar toe, is vreemd. Waarom niet in Heksum zelf? En als men behoefte had aan kerkgang, dan kon dat, in ieder geval een deel van het jaar, in Sauwerd of Adorp. Paul Noomen heeft natuurlijk gelijk, dat Heksum nooit een parochie is geweest en dat er dus geen enkele reden is om aan te nemen dat hier ooit een kerkje heeft bestaan. En wellicht heeft mevr. Wija Friso óók gelijk dat de naam eenvoudig verwijst naar "kerkenland"! Daar tegenover staat dan wel weer dat er in onze omgeving heel veel land toebehoorde aan de kerk; waarom dan alleen aan dit ene perceel de naam "het oude kerkje" meegeven? Hoe dan ook, het blijft intrigerend!

Dank aan Gerta Boonstra

VILLA HECTICUM - een beschrijving van een bijzonder gebouw

door Bé Kuipers

Ontstaan

Op de hoek van de Hekkumerweg, aan de Provincialeweg tussen Sauwerd en Adorp staat een opvallend fraai, wit gebouw, Villa Hecticum. De villa is ontworpen in een mengstijl met elementen van het Rationalisme, Art Deco en in mindere mate Art Nouveau. Ondanks die mengstijl is het toch een evenwichtig en samenhangend geheel, een parel te midden van de groene weiden.

Entree villa Hecticum, zijde Hekkumerweg

In de eerste helft van de twintigste eeuw, tot aan de Tweede Wereldoorlog, waren er landelijk verschillende architectuurstijlen die min of meer tegelijkertijd heersten en die elkaar geheel of gedeeltelijk overlaptten. Lokale architecten speelden hierop in met een eigen interpretatie. Er was daarbij vaak sprake van vermenigving van stijlen. Zo ook bij het werk van architect Temme Reitsema, wat duidelijk herkenbaar is in het ontwerp van Villa Hecticum.

De villa met aangebouwde schuur is in 1915 gebouwd in opdracht van Hendrik Raangs uit Adorp. Hendrik Raangs werd geboren op boerderij De Hoge Wier, tussen Sauwerd en Adorp als zoon van Luitje Raangs en Aafke Hopma. Op Hecticum woonde hij met Koopke Brouwers, de vrouw van zijn jong gestorven halfbroer Raang Raangs. Hendrik Raangs overleed in 1942, Koopke in 1949. De naam 'Hecticum' doet vermoeden dat het een gelatiniseerde vorm is van de naam van het nabij gelegen gehucht Hekcum.

Architect

De villa is gebouwd naar een ontwerp van Temme Reitsema uit Leens. Architect en aannemer Temme Reitsema (1856-1941) was werkzaam op het Groninger

Hogeland, waar hij vooral boerderijen en woonhuizen ontwierp. De kwaliteit van zijn werken was hoog, een aantal bouwwerken van zijn hand is aangewezen als rijksmonument. Behalve Villa Hecticum ook een rentenierswoning te Leens, de woning Klazienaveen te Den Andel en boerderij De Blokken te Baflo, de laatste ontworpen samen met zijn zoon Willem.

Temme was de zoon van een landarbeider en heeft zichzelf opgewerkt tot aannemer/architect. Hij was de vader van de meer bekende architect Willem Reitsema (1885-1963) te Leens. Vader en zoon hebben nog een tijd samengewerkt bij het ontwerpen en bouwen van woningen en boerderijen, waarbij zoon Willem het vak leerde. Dit ondanks de tamelijk koele relatie tussen beiden. Naast architect was Temme Reitsema aannemer en bouwde hij soms naar het ontwerp van andere architecten. Ook kocht Temme voor eigen rekening bouwgrond om daar een woning op te bouwen naar eigen ontwerp, die hij daarna verkocht, als een projectontwikkelaar *avant la lettre*. Daarnaast kocht en verkocht hij regelmatig bestaande panden. Verder maakte hij ook lijkisten; kortom, een veelzijdig en succesvol ondernemer.

Zo'n honderd jaar geleden had men niet zoveel haast als tegenwoordig, zoveel huizen werden er toen ook niet gebouwd en zeker niet op het platteland. Daardoor was er aandacht voor sfeervolle details en typische kenmerken zoals een kamer en-suite, massief parket, mooie schouwpartijen, glas-in-lood ramen en rijk gedetailleerd metselwerk. Het vakmanschap van de architect, maar zeker ook dat van de metselaar en de timmerman, de stukadoor en de schilder was groot. Bovendien was in die tijd arbeid relatief goedkoop en konden er daardoor arbeidsintensieve onderdelen worden ontworpen. Dit gecombineerd met toepassing van ouderwets degelijke materialen én met het dagelijks toezicht van de opzichter op het werk, zorgde ervoor dat deze gebouwen de tand des tijds konden doorstaan.

Beschrijving gebouwwonderdelen

De woning heeft één hoge bouwlaag op een meervoudige plattegrond, is deels onderkelderd en afgedekt met een samengestelde kap. De asymmetrische ingedeelde gevels zijn wit gepleisterd en hebben een hoog trasraam van donker gesinterde stenen. Een trasraam is het gedeelte van een gemetselde muur van 5 à 6 lagen

onder, tot 5 à 6 lagen boven het maaiveld, uitgevoerd in harde steen en specie met als toeslagstof tras. Doel: het optrekkend vocht vanuit de bodem te verhinderen. Tras (gemalen tufsteen) is een toeslagstof die gemengd met kalk en water hard wordt.

De ramen zijn verticaal met lateien er boven van natuursteen, gedecoreerd met geometrische motieven. In de bovenlichten van de ramen zit glas-in-lood met art nouveau-motieven.

Aanzicht gevel Provincialeweg. Duidelijk zijn hier op de nok van het dak de beide piron te zien

De houten goten zijn geplaatst op klossen met daartussen een fries van rode baksteen. Een fries is een horizontale band met schilder- of beeldhouwwerk of metselmozaïek om een muurvlak aan de bovenzijde te begrenzen of in te delen.

De kap is gedekt met bruine tuile du nord pannen, een machinaal vervaardigde vlakke dakpan met rechts aan de zijkant een bolle rand die over de aangrenzende pan komt te liggen.

Piron, een ornament op een markant punt van een bouwwerk, zoals een dak of gevel, vaak in de vorm van een taps toelopende zuil met een bolvormige figuur

Op het zuidelijke dakvlak bevindt zich een gepleisterde schoorsteen, op het oostelijke een dakkapel met een

driedelig venster en een gebogen dak. Verder bij de hoofdingang een opengewerkt portiek en toepassing in de gevels van gemetselde kolommen. De balustrade van gesinterde baksteen is afgedekt met natuurstenen elementen. De oostgevel heeft een driezijdige erker. De topgevel wordt aan de onderzijde beëindigd door een houten cordonlijst op klossen (zie foto onderaan deze pagina).

De aangebouwde schuur heeft gepleisterde gevels met een laag trasraam en is afgedekt door een plat dak met goten op klossen. In de oostgevel bevindt zich een klein roosvenster met gietijzeren roeden en met rondom een rollaag van rode baksteen.

Roosvenster, een cirkelvormig venster, meestal met rozetvormig maaswerk en gebrandschilderd glas, oorspronkelijk toegepast in monumentale vorm bij gotische kathedralen, later ook in andere stijlen en eenvoudiger van vorm. Hier eenvoudige ramen met gietijzeren roeden met rondom een gemetselde rollaag

In de zuidgevel zit een niet originele garagedeur en tevens een niet originele toegangsdeur met een lage stoep.

Cordonlijst op klossen, een uitspringende lijst of band langs een gevel om verdiepingen te markeren

De indeling van het interieur is nog grotendeels oorspronkelijk. In de hal is een houten trap met art deco houtsnijwerk, de trappaal is bekroond met een vogel.

Bekroning trappaal met vogel

De betonnen vloer van de hal is afgewerkt als granitovloer met nog de originele kleuren met een omlijsting in art deco. De tochtdeur met bovenlicht is uitgevoerd in gekleurd glas-in-lood met art deco motieven. Op de overgang van de hal naar de gang bevindt zich een afgeplatte spitsboog.

Deur met art deco glas-in-lood en met de afgeplatte spitsboog

Ook de suitedeuren hebben gekleurd glas-in-lood met art deco motieven. De plafonds van beide kamers zijn gedecoreerd met sjablonen met art nouveau- en art deco motieven.

Rijksmonument

In 1950 is de schuur verbouwd tot garage en omstreeks 1980 is de zolderverdieping verbouwd. In de loop der tijd zijn hier en daar kozijnen geheel in stijl vernieuwd. In 1996 is het pand een rijksmonument geworden. De waardering van de villa volgens Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is als volgt:

Van algemeen architectuur- en cultuurhistorisch belang, als voorbeeld van een villa uit het eerste kwart van de twintigste eeuw gebouwd in stijl met kenmerken van het Rationalisme en Art Deco in de provincie Groningen. Een goede representant van het oeuvre van T. Reitsema vanwege de hoge esthetische kwaliteit van het ontwerp en vanwege het bijzondere materiaalgebruik en de ornamentiek. Tevens vanwege de grote mate van gaafheid van exterieur en delen van het interieur.

Verklaring kunst- en architectuurstijlen

Art Nouveau of Jugendstil: een kunststroming die tussen 1890 en 1914 in Europa populair was, voornamelijk als reactie op het impressionisme. Manifesteerde zich vooral in gebruiksvoorwerpen, architectuur en schilderkunst.

Art Deco: de omarming van techniek in aanvulling op traditionele motieven met rijke kleuren, geometrische figuren en overdadige versieringen. Een populaire stijlbeving van 1920 tot 1939. In Nederland werd deze vormgeving vaak geïntegreerd in de Amsterdamse School met vooral de nadruk op rechte en hoekige lijnen.

Rationalisme: een architectuurstroming uit het begin van de twintigste eeuw. Functionaliteit staat centraal: *form follows function*. Het dragende karakter van muren, bogen en pijlers wordt benadrukt. Toepassing naast traditionele materialen als metselwerk en natuursteen, ook van beton- en staalconstructies.

Bronnen:

- Website Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, *Publicatie*: 19980722, *Rijksmonument ID*: 510817.
  - *Objectbeschrijving Hecticum*, gemeente Winsum, bouwarchief, 1996.
  - *Tussen Toen en Nu, een leven in de oude gemeente Adorp*, uitgave van de Historische Kring Ubbega, Bedum 2010.
  - Bertus Fennema e.a., *Willem Reitsema Tzn, Architect op het Hogeland*, Groningen, 2008.
- Foto's: Jan de Groot.

Groninger Courant, 3-6-1783

Alle die gene die eenige pretenile heeft, ten lafte van de Boedel van Wylen JAN JACOBS tot Heklum onder Adorp, die vervoege zig voor den 15 Juni 1783 by Harm Lefers. Kaffelein buiten Heer Poort.

Groninger Courant, 20-12-1839

De KERKVOOGDEN der HERVORMDE GEMEENTE te WETSINGHE en SAUWERD gedenken, op nadere approbatie, publiek te laten verkoopen: De twee KERKEN en TORENS aldaar, waaraan ongeveer 100 kub. Ellen DUFSTEEN, met TWEE KLOKKEN en EEN UURWERK, welke afzonderlijk zullen worden aangeboden. Deze Verkoopning zal plaats hebben te Wetsinghe, op VRIJDAG, den 27 December aanstaande, des voormiddags te 10 uren, ten Huize van den Kastelein T.R. HOEKSEMA, gelijk ook bij de Wedw. BOUMAN, te Sauwerd, de Voorwaarden dagelijks ter lezing liggen.

Namens de Kerkvoogden voornd.: R.K. SIKKENS, Admin. Kerkv.

Groninger Courant, 24-4-1846

Heden overleed, in den ouderdom van ruim 84 jaren, GEERT GEERTS ZIJL, in leven Landbouwer te Heklum onder Adorp, en oud-Burgemeester der Gemeente Adorp. Heklum, 21 April 1846.

G.B. Hopma en J. Dijksterhuis, Executeuren.

NvhN, 22-10-1893

Tot sluiswachter aan de schutsluis in het Reitdiep bij Wetsinghe is benoemd de heer P. H. Bogaar, thans sluiswachter aan de groeve.

NvhN, 25-10-1908

Ondergeteekende
houdt zich aanbevolen tot
het OPMAKEN van TEEKENINGEN,
BESTEKKEN en BEGROUWINGEN.
TEMME REITSEMA, Leens.

GROENBOERDERIJ
Heklum - Gem. Adorp.
Bij gesloten briefjes zal ten verze van de fam. VAN ZIJL worden verhuurd, voor 3 jaar:
Een nieuw te bouwen
BOERENBEHUIZING
met stalling v. 30 stuks vee, voorzien v. waterleiding en electr. licht, en
16.22.8 OH.A.
te klas OUD-GROENLAND,
gelegen te **Heklum.**
Te bezichtigen des Maandags en Donderdags. Aanwijs doet een der verhuurders.
Kaart en voorwaarden liggen ter inzage in het Café VAN ZIJL te Sauwerd.
Voorts ter lezing en briefjes in te leveren vóór of op Maandag 23 Februari 1931 ten kantore van
Mr. C. DE RANITZ,
Notaris te Winsum.

NvhN, 20-2-1935

Afloop van verkoop en aanbesteding SAUWERD, 20 Febr.

Ten overstaan van den heer notaris mr. C. de Randt- te Winsum werd in het café van Zijl te Sauwerd, ten verzoeke v. d. familie H. G. Bouwman, publiek verkocht:

1. Een boerenbehuizing met schuur en de v.a.i.a.l.v. bekl. van 10.90.40 H.A. oud groenland, huur doende f 42. gelegen te Wetsinghe gem. Adorp. Kooper voor f 17500 en f 125 overname de heer P. Boersma te Onderdendam.
2. Een flinke burgerbehuizing met 5.55 A. eigen grond, gelegen aan den Stationsweg te Sauwerd. Koopster voor f 3025 en f50 overname mej. de wed. G. Kamphuis te Sauwerd.

NvhN, 26-11-1960

Herenbehuizing "Hecticum", gelegen aan de hoofdweg tussen Adorp en Sauwerd, 6 km. Van Gron. Het perceel is voorzien van elektrisch licht en waterleiding en met garage. Desgewenst met 1 h.a. groenland. Direct te aanvaarden. Te bevragen, alleen schriftelijk, Mevr. Cleveringa-Hemmes, Rijksstr. 48, Haren.

Bron: Delpher.nl

Tips

Corpus Roemeling

Website: <https://corpusroemeling.nl/>

Deze site bevat de informatie die de op 23 april 2017 overleden historicus en genealoog Otto Roemeling gedurende tientallen jaren van archiefonderzoek bij elkaar gebracht heeft over de heiligen en geestelijken van alle kerken in Friesland, Groningen en Drenthe vanaf hun stichting tot kort na de Reformatie.

In beginsel gaat het om twee aparte bestanden. De eerste en oudste is *Patroonheiligen en priesters in de middeleeuwse parochies van Friesland tot 1600*. De tweede is die van *Patroonheiligen, priesters en predikanten in Groningen en Drenthe tot omstreeks 1640*. Men kan ze ook

downloaden op deze site. Verder treft men daar het proefschrift van Otto Roemeling, en een toelichting op het werk van Roemeling door Hans Mol en Gilles de Langen. Dit artikel is verschenen in het tijdschrift Groninger Kerken van 2019.

Het Sauwerder Ommetje en Kunstvloed

Begin juli jl. werd het boekje "Het Sauwerder Ommetje en Kunstvloed" gepresenteerd: een beschrijving van een fraaie wandeling langs Wetsinge, De Raken, de Wetsingerzijl, Hekkum, Hecticum en Sauwerd. Veel informatie over wat er onderweg te zien is, verluchtigd met fraaie foto's (o.a. met een drone gemaakt). Een mooi initiatief van Kunstvloed, de tweejaarlijkse kunstmanifestatie (eerste editie in 2018, de volgende in 2021). Het boekje is te koop o.a. in de dorpswinkel en het kerkje in Wetsinge.

De Allersmaborg

Buitenkansje: het buitenterras resp. het Koetshuis is open voor een drankje op zondag. In ieder geval tot half september. Nog belangrijker: u krijgt de kans om de borg van binnen te bewonderen!

Colofon

DIEPGANG is een uitgave van de Historische Kring Ubbega en wordt drie keer per jaar gratis aan de leden van de Historische Kring toegezonden.

Redactie

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl
Jan de Groot, De Groenlanden 16, 9771BV Sauwerd, groot593@gmail.com
Bé Kuipers, Noorderweg 13, 9771BP Sauwerd, be.kuipers@gmail.com
Ben Westerink, Zuiderstraat 5, 9774PL Adorp, b.h.c.westerink@rug.nl

Contactadressen Historische Kring Ubbega

Gerta Boonstra, Oosterstraat 12, 9771AS Sauwerd, gertaboonstra@planet.nl (secretaris)
Ben Kwerreveld, Zuiderstraat 1, 9774 PL Adorp, kwerrod@gmail.com (penningmeester/
ledenadministratie)
website: www.ubbega.nl

De contributie bedraagt € 15,- per jaar (meer mag natuurlijk altijd) en kan alleen door automatische incasso worden voldaan.

De prijs van Diepgang bij losse verkoop (nummer van 12 pagina's) is € 2,50 per stuk.

Diepgang wordt geprint bij de Opmaakfabriek te Groningen.

ISSN: 2468-841X

Overname uit deze uitgave is toegestaan met bronvermelding.